

ลาวในเอกสารของชาวตะวันตก*

LAOS HISTORY BY EUROPEAN DOCUMENTS

พิมพ์ปฎิมา นเรศศิริกุล

Pimpatima Naressirikul

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

Corresponding Author's Email: pimpatima2030@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมลาวที่ปรากฏในเอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 19 งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ในการดำเนินการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเมืองการปกครองในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ลาวมีโครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่ชัดเจน พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด ทรงใช้อำนาจอการบริหารบ้านเมืองผ่านผู้ปกครองตำแหน่งต่าง ๆ และการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองดำเนินไปพร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะสยาม กัมพูชาและเวียดนาม กระทั่งเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม โครงสร้างทางการเมืองการปกครองมีความเปลี่ยนแปลงไม่มากนักเนื่องจากสยามปกครองลาวโดยอาศัยโครงสร้างการปกครองเดิม ลาวต้องเผชิญกับปัญหาการรุกรานของโจรสลัด ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม และการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส ด้านเศรษฐกิจ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบบเศรษฐกิจลาวประกอบด้วย การเกษตรกรรม การประมง การเก็บของป่าล่าสัตว์และการค้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและทรัพยากร การค้าของลาวรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 แม้จะค่อย ๆ ชบเซาลงก่อนเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่ลาวก็ยังมีความสำคัญในฐานะแหล่งผลิตสินค้าและเป็นตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่เสมอตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนด้านสังคมลาว ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17-19 ลาวมีโครงสร้างทางสังคมเป็นลำดับขั้น ลักษณะทางสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจและความเชื่อ ความเชื่อเรื่องผีและพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมคนในสังคม มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ระบบความเชื่อมีอิทธิพลอย่างมากต่อจารีตประเพณีและศิลปวัฒนธรรม

* Received 10 August 2025; Revised 31 August 2025; Accepted 5 September 2025

คำสำคัญ: ลาว, ประวัติศาสตร์, เอกสารของชาวตะวันตก

ABSTRACT

This research aims to study Laos politic, economic, and society from western witness – European documents – in the 17th and 19th centuries. The data in this research was collected from primary sources only, before it was analysed and synthesized by historical methodology.

The result suggested that in the 17th century, Laos politic was explicitly controlled by the absolute power of the king, of whom authority was shared to his nobles for governmental responsibilities. Diplomacy was also promoted hand in hand with state relationship with neighbouring kingdoms, specifically Siam, Cambodia and Vietnam. Such a political structure had been preserved even when the country became a vassal state of Siam in the following century – thanks to the indirect rule system. However, Laos inevitably confronted menaces to its political power and stability in the 19th century: Haw Bandits and French Colonization. Throughout the period researched Laos economic mainly relied on agriculture, fishery, foraging, trading, and tributary system, which clang on its local natural resources. Laos economic prospered the most in the 17th century before showing decline by the following century. Nevertheless, Laos had remained a significant merchandise supplier as well as a big market in the region until the last century in the study. In addition, throughout the 17th to 19th centuries, hierarchical society in Laos was instituted on such economic as well as belief in ghost and Buddhist religion, the major influence on the local tradition, art and culture. The faith played an important role in social mechanism of Laos society, composing of particular ethnical diversity.

Keywords: Laos, history, European documents

บทนำ

ลาว (Laos) ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดแนวชายแดนของลาวถูกล้อมรอบไปด้วยประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ จีน เวียดนาม กัมพูชา สยามและพม่า ลาวจึงมีลักษณะเป็นแผ่นดินในภาคพื้นทวีปตอนในซึ่งไม่มีทางออกสู่ทะเล มีสภาพทางภูมิศาสตร์สลับซับซ้อน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตพื้นที่สูง ภูมิศาสตร์ลาวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการ

ทางประวัติศาสตร์ เป็นทั้งปราการธรรมชาติป้องกันลาวจากการขยายอิทธิพลของภายนอกทั้งทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ในขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคต่อลาวในการออกไปปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก สถาปณศาสตร์จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ส่งผลให้โลกภายนอกรู้จักลาวน้อยมากและไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับลาวมากนักหากเทียบกับดินแดนอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีทำเลที่ตั้งติดทะเล การเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทางทะเลของนักบวช พ่อค้า นักรบ นักแสวงโชคและทูตานุทูตจากดินแดนต่าง ๆ ทั้งร่องรอยของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาอธิบายการลงหลักปักฐานของบ้านเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคแรกเอาไว้ได้ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นการกล่าวถึงดินแดนที่มีสถานะเป็นเมืองท่า มีความสำคัญทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจทั้งในภาคพื้นทวีปและภาคพื้นสมุทรและกลุ่มเกาะ เช่น เวียดนาม กัมพูชา สยาม คาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้น ในขณะที่ลาวไม่มีสถานะเป็นเมืองท่า ไม่ใช่รัฐหรือดินแดนที่มีอิทธิพลทางการเมืองการปกครองอันโดดเด่นมากนักในภูมิภาคแห่งนี้และไม่ได้อยู่ในเครือข่ายการค้าทางทะเลมาตั้งแต่ต้น ส่งผลให้หลักฐานเกี่ยวกับลาวนั้นเลือนลางจนทำให้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคแรกแทบไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับลาวอยู่เลย การรับรู้การมีอยู่ของลาวปรากฏขึ้นในหน้าประวัติศาสตร์ของภูมิภาคในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ในฐานะดินแดนที่ถูกขยายข้างด้วยอาณาจักรอันทรงอิทธิพลทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจอย่างพม่า สยาม กัมพูชาและเวียดนาม แต่การอธิบายทางประวัติศาสตร์ก็ไม่ได้ชัดเจนด้วยข้อจำกัดของหลักฐานซึ่งปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า “หลักฐานของลาวไม่แจ่มชัด จึงหาความจริงได้น้อย” (ฮอลล์, ดี. จี. อี., 2557: 671) แม้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับลาวจะมีสัดส่วนในบริบทประวัติศาสตร์ภูมิภาคเพียงเล็กน้อย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวจะขาดซึ่งพลวัตไปเสียทีเดียว ยังมีนักปราชญ์ นักวิชาการและผู้สนใจเกี่ยวกับดินแดนแห่งนี้พยายามทำการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวด้วยการรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่มีอยู่เพื่ออธิบายพัฒนาทางการเมืองการประวัติศาสตร์ลาวในมิติต่าง ๆ ทั้งทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม และย้อนเวลากลับไปอธิบายอดีตของลาวให้ได้มากที่สุดเท่าที่หลักฐานจะบ่งบอกได้

การขยายตัวของความรู้เกี่ยวกับลาวเกิดขึ้นจากประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้ศึกษา หลักฐานจึงมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดกรอบหรือขอบเขตของเนื้อหา หลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวส่วนใหญ่เป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีหลายประเภท ได้แก่ เนื้อหาในศิลาจารึก ใบจุ่ม กฎหมาย ตำนาน พงศาวดาร คำให้การ เอกสารราชการและเอกสารต่างชาติ หลักฐานแต่ละประเภทมีเนื้อหาเฉพาะ ส่งผลให้ข้อมูลมีความแตกต่างกันออกไป จากประเภทของหลักฐานข้างต้น เอกสารต่างชาติเป็นกลุ่มเอกสารอีกประเภทหนึ่งที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่งเนื่องจากให้ข้อมูลหลากหลายมิติ ทั้งการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับลาวและพบข้อมูลจำนวนมากที่ไม่ปรากฏใน

เอกสารประเภทอื่น โดยเฉพาะเอกสารที่ถูกบันทึกขึ้นโดยชาวตะวันตก ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าเอกสารของชาวตะวันตก แบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา คือ เอกสารในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และเอกสารในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เอกสารเหล่านี้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งที่เป็นภาษาต้นฉบับของผู้บันทึกและฉบับที่ถูกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษา เช่น บันทึกของเจอราร์ด ฟาน วูสตอฟ บันทึกของบาทหลวงมารินี (Giovanni Filippo de Marini) บันทึกของอเล็กซองดร์ อองรี มูโอด (Alexandre Henri Mouhot) บันทึกของฟรอนซิส การ์นิเยร์ (Francis Garnier) บันทึกของหลุยส์ เดอ การ์เน (Louis de Carné) บันทึกของโคลวิส โทเรล (Clovis Thorel) บันทึกของฟรอนซิส จูลส์ อาร์มอนด์ (François Jules Harmand) บันทึกของออกุสต์ ปาวี (August Pavie) บันทึกของโจเซฟ เดอ มาลเกลฟว์และอาร์มอนด์-โจเซฟ รีวีแอร์ (Joseph de Malglaive and Armand-Joseph Rivière) บันทึกของ ปีแอร์ เลอแฟว์-ปงตาลีส์ (Pierre Lefèvre-Pontalis) บันทึกของปีแอร์ ปอล คูเปต์ (Pierre Paul Cupet) บันทึกของปอล เนอิส (Paul Neis) บันทึกของเอเจียน แอมอนิเย (Etienne Aymonier) บันทึกของ ดับเบิลยู. เจ. อาร์เชอร์ (W. J. Archer) บันทึกของโฮลต์ ซามูเอล ฮาลเลตต์ (Holt Samuel Hallett) บันทึกของเฮอร์เบิร์ต วาริงตัน สมิธ (Herbert Warington Smyth) เป็นต้น เอกสารของชาวตะวันตกข้างต้นให้ข้อมูลเกี่ยวกับลาวจำนวนมากและเป็นความรู้ที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวไม่มากนักหากเทียบกับหลักฐานประเภทอื่น ๆ ดังเช่นงานศึกษาของเชิดชาย บุตติ เรื่อง วงจรการผลิตความรู้ด้วยอีสานจากยุคอาณานิคมถึงยุคชาตินิยม ที่แสดงให้เห็นว่าผลผลิตของความรู้เกี่ยวกับลาวที่ปรากฏในบันทึกการสำรวจของชาวฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความสำคัญต่อการอธิบายสภาพต่าง ๆ ของลาวซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่ปรากฏมาก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 (เชิดชาย บุตติ, 2566) ถึงแม้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวโดยใช้เอกสารของชาวตะวันตกจะมีการศึกษามาก่อนหน้านี้บ้าง แต่ก็เป็นการศึกษาเฉพาะเอกสารของชาวฝรั่งเศสบ้างก็เป็นการศึกษาด้วยการวิเคราะห์จากเอกสารฉบับเดียว ผู้วิจัยเห็นว่าหากนำเอกสารของชาวตะวันตกที่มีอยู่ทั้งหมดมาดำเนินการศึกษาร่วมกันจะสามารถอธิบายความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมลาวให้มีความสมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น บางประเด็นสามารถสนับสนุนความรู้ที่มีอยู่เดิมให้มีความน่าเชื่อถือด้วยการยืนยันข้อมูลระหว่างเอกสารลาวสยามกับเอกสารของชาวตะวันตกและข้อมูลบางส่วนช่วยเติมเต็มช่องว่างของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมลาวที่ปรากฏในเอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 19

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ข้อมูลเอกสาร

เอกสารของชาวตะวันตกที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเอกสารที่บันทึกเกี่ยวกับลาวในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีจำนวน 29 ฉบับ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เป็นเครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้น (primary sources) คือ เอกสารต่างชาติ และเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความและหนังสือ ที่มีเนื้อหาจากการนำเอกสารชั้นต้นมาตีความ จากนั้นคัดเลือกเฉพาะหลักฐานชั้นต้นเพื่อใช้ในการศึกษา คือ เอกสารของชาวตะวันตกที่บันทึกเกี่ยวกับลาวในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 19

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) นำข้อมูลที่ได้จากหลักฐานชั้นต้น (primary sources) ทั้งหมดมาแยกประเด็นย่อยด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารของชาวตะวันตกแต่ละฉบับมาตรวจสอบร่วมกันเพื่อตรวจสอบความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูล นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล จากนั้นนำมาเรียบเรียง เสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องลาวในเอกสารของชาวตะวันตก (1) ด้านการเมืองการปกครองในเอกสารของชาวตะวันตกพบว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ลาวมีความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง มีอำนาจอันชอบธรรมในการปกครองบ้านเมืองและผู้คนในอาณาเขต ในฐานะที่พระองค์เป็นโอรสของพระยาแถนตามคติความเชื่อดั้งเดิมของบ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำโขง ผสมผสานกับแนวคิดสมมติเทพตามคติพราหมณ์-ฮินดู และเป็นธรรมราชา ผู้ปกป้องคำสอนของพระพุทธเจ้าตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์มีบทบาทในการบริหารราชการแผ่นดิน การสงคราม (Marini, R., nd : 40) และอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา (Marini, R., nd : 83-84) ตำแหน่งในโครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่มีอำนาจรองลงมาจากพระมหากษัตริย์ คือ พระมหาอุปราช เจ้าแขวง (Marini, R., nd : 38-40) เสนาบดีที่รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ ตามหน่วยงาน (Wusthof, V. G., 1997 : 11) ขนชั้นปกครองตำแหน่งนี้มีอำนาจมากเนื่องจากปฏิบัติราชการ

ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ (Marini, R. nd : 28) สำหรับพระสงฆ์ในสังคมลาวนับว่าเป็นชนชั้นปกครองอีกชนชั้นหนึ่ง ทำหน้าที่ควบคุมคนในสังคมโดยอาศัยกลไกทางพระพุทธศาสนา ดำเนินและนิทานต่าง ๆ (Marini, R., nd : 71) ส่วนไพร่และทาสเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมากมีความสำคัญต่ออาณาจักรในฐานะแรงงาน ทาสเป็นชนชั้นถูกปกครองที่อยู่ล่างสุดของโครงสร้างทางการเมืองการปกครองลาวรองจากไพร่ (Marini, R., nd : 15-16) นอกจากนั้นยังพบว่า ลาวมีการเจริญสัมพันธ์มิตรทางการทูตกับรัฐเพื่อนบ้านที่มีอำนาจทางการเมืองในภูมิภาค ได้แก่ สยาม กัมพูชาและเวียดนาม ด้วยนโยบายประนีประนอมเนื่องจากต้องพึ่งพากันทั้งทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ (Wusthof, V. G., 1997: 8-26)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลาวอยู่ภายใต้การปกครองของสยามและกำลังเผชิญกับการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส ในขณะที่ลาวอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ลาวมีโครงสร้างทางการเมืองการปกครองตามจารีตการปกครองแบบดั้งเดิมแบบล้านช้าง คือปกครองโดยระบบอาญาสี่ (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 13) ตำแหน่งอาญาสี่ถูกแต่งตั้งและถอดถอนได้โดยพระมหากษัตริย์สยาม อาญาสี่จึงเปรียบเสมือนตัวแทนอำนาจทางการเมืองการปกครองของสยามในลาว (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 111) มีบทบาทในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง บริหารราชการแผ่นดินต่าง ๆ และเก็บส่วย นอกจากนั้นยังพบว่ามีข้าหลวงข้าราชการจากสยามเข้ามาคอยกำกับดูแลความสงบเรียบร้อยในลาวด้วย (Pavie, A., 1999 : 10-11) ส่วนการควบคุมเมืองต่าง ๆ ในลาวที่มีอยู่จำนวนมาก ใช้วิธีให้เมืองใหญ่ควบคุมเมืองที่มีขนาดเล็กกว่าและเมืองใหญ่ขึ้นตรงต่อศูนย์กลางในแต่ละภาค (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 36) กล่าวคือ ภาคเหนือมีเมืองหลวงพระบางเป็นศูนย์กลาง ภาคกลางมีเมืองหนองคายเป็นศูนย์กลางภายหลังจากการล่มสลายของเมืองเวียงจันทน์และภาคใต้มีเมืองจำปาสักเป็นศูนย์กลาง ส่วนเมืองศูนย์กลางแต่ละภาคหรือเมืองใหญ่จะอยู่ภายใต้การควบคุมของสยามโดยตรง

ลาวมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง คือ การรุกรานของโจรสลัด การรุกรานของฮ่อส่งผลกระทบต่อลาวทั้งทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม โดยขยายแนวรุกจากด้านตะวันออกของเมืองหลวงพระบางลงไปถึงเมืองเวียงจันทน์ ทำให้ต้องอาศัยกองกำลังจากหลายฝ่ายเข้ามาปราบปรามทั้งกองทัพลาว กองทัพสยาม รวมไปถึงทหารของฝรั่งเศสด้วย (พระวิภาคภูวดล, 2533) ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลาวเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขตแดนระหว่างฝรั่งเศสกับสยาม จนก่อให้เกิดการปะทะกันระหว่างกองกำลังทหารของทั้งสองฝ่ายอยู่เสมอทั้งบริเวณด้านตะวันออกและภาคกลางของลาวที่มีพรมแดนติดกับเวียดนาม (Pavie, A., 1999 : 612) รวมถึงพื้นที่ภาคใต้ของลาวที่ติดกับกัมพูชา (Pavie, A., 1999 : 681-686) จนก่อให้เกิดสถานการณ์ตึงเครียดในหลายพื้นที่ของลาว ความรุนแรงของการแย่งชิงเขตแดนนำมาสู่วิกฤตการณ์ปากน้ำ ซึ่งฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อสยามในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1893 (Pavie, A., 1999 : 729) นับเป็นจุดเริ่มต้น

สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมลาวภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20

(2) ผลการศึกษาด้านเศรษฐกิจ พบว่าเศรษฐกิจลาวในคริสต์ศตวรรษที่ 17 การเกษตรกรรมและการประมง เป็นเศรษฐกิจสำคัญต่อการดำรงอยู่ของประชากร ชาวมีคุณภาพดี (เอนเยลเบิร์ต แกมพ์เฟอร์, 2545 : 56) เป็นอาหารหลักของผู้คนในอาณาจักร เช่นเดียวกับปลาที่สามารถจับได้ทั่วไปตามแหล่งน้ำสายต่าง ๆ ในลาว นอกจากนั้นยังพบว่าลาวยังดำเนินกิจกรรมการค้า ซึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 17 การค้าของป่าและเครื่องเทศเป็นที่ต้องการของตลาดตะวันตกและตะวันออก เศรษฐกิจตามเมืองท่าที่สามารถเชื่อมต่อกับทะเลได้เติบโตมาก แม้ลาวจะไม่มีทางออกสู่ทะเลแต่ลาวเป็นแหล่งแหล่งกำเนิดของทรัพยากรหลายชนิดที่มีราคาสูงในตลาด ทำให้มีพ่อค้านานาชาติเดินทางเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในลาวอย่างต่อเนื่อง รวมถึงบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาที่ส่งตัวแทนบริษัทเข้ามาขอเจริญสัมพันธไมตรีกับลาว โดยคาดหวังจะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับลาวโดยไม่ต้องอาศัยพ่อค้าคนกลาง แต่อุปสรรคด้านการคมนาคมที่ยากลำบากส่งผลให้ความต้องการตั้งโรงเก็บสินค้าในลาวของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาไม่ประสบความสำเร็จ

ในเอกสารของชาวตะวันตกพบเส้นทางการขนส่งสินค้าจากลาวไปยังตลาดภายนอก 2 เส้นทาง คือ 1 เส้นทางจากเมืองเวียงจันทน์ถึงเมืองพนมเปญ อาศัยเส้นทางน้ำสลับเส้นทางบก 2 เส้นทางจากลาวไปยังสยาม อาศัยเส้นทางบกด้วยการใช้คนแบกหาม การเทียมเกวียนและสัตว์ต่าง (Wusthof, V. G., 1997 : 3-18) ยังพบอีกด้วยว่าการค้าของลาวนอกจากจะต้องเผชิญกับอุปสรรคระหว่างเส้นทางการขนส่งแล้ว การดำเนินนโยบายทางการค้าของคู่ค้าและภาวะความขัดแย้งยังเป็นอุปสรรคที่กระทบต่อการค้าของลาวด้วย ซึ่งพบว่าการค้าระหว่างลาวกับสยามเป็นการค้าขายผ่านระบบพระคลังสินค้าของราชสำนักสยามซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคทางการค้ารูปแบบหนึ่งที่ลาวต้องเผชิญและเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างลาวกับสยามที่ส่งผลต่อการขนส่งสินค้าบางชนิด ทำให้สินค้าลาวที่เคยส่งสินค้าไปยังเมืองท่าของสยามจำนวนหนึ่งถูกขนส่งไปค้าขายในกัมพูชาแทน (กรมศิลปากร, 2513 : 45) นอกจากนั้นยังพบว่าลาวมีปัญหาเกี่ยวกับกัมพูชา แต่เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรให้สามารถดำเนินกิจกรรมการค้าระหว่างกันได้ ลาวจึงต้องดำเนินนโยบายกับกัมพูชาด้วยความประณีตประนอม (Wusthof, V. G., 1997 : 19) สินค้าในระบบเศรษฐกิจลาวที่พบในเอกสารของชาวตะวันตก ได้แก่ ทองคำ ฝ้ายดิบ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าและเครื่องนุ่งห่ม กายาน ยางรัก ครั่ง กระดุกสัตว์ เปลือกหนังสัตว์ ชะมดเขียด ชะมดเขียง อัญมณีและสินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ

สภาพเศรษฐกิจลาวในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พบว่าการเกษตรกรรม การประมงและการเก็บของป่าล่าสัตว์เป็นเศรษฐกิจพื้นฐานที่เลี้ยงชีพของประชากรในอาณาจักร หลักฐานในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความชัดเจนและกว้างกว่าเอกสารในคริสต์ศตวรรษที่ 17 มาก แสดงให้เห็นว่าปริมาณผลผลิตด้านเกษตรกรรมของลาวมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับสภาพ

ภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ การขนส่งผลผลิตสามารถทำได้ทั้งทางน้ำและทางบก พืชเกษตรกรรมที่พบว่ามี การเพาะปลูกในลาว เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว พักทอง แตงกวา บวบ แตงโม แตงไทย (Thorel, C., 2001 : 173-182) มะม่วง มะพร้าว กล้วย ส้ม ฯลฯ (เอเจียน แอมอนิเย, 2539: 22-45) นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด แพะ หมู โคและกระบือ (Thorel, C., 2001 : 30-49) ส่วนการประมงพบว่าสามารถจับปลาได้ตามแหล่งน้ำทั่วไป (Neis, P., 1997 : 83) พบอุปกรณ์จับปลาอยู่ทั่วไปตามลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ (Henri, 1894 : 322) ปลาจึงเป็นทรัพยากรอาหารที่สามารถหาบาริโภาคได้ง่ายและเป็นอาหารสำคัญรองจากข้าวและพืชเกษตรกรรมอื่น ๆ ส่วนการเก็บของป่าล่าสัตว์นั้นพบว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนที่ยังอาศัยอยู่ในเขตป่าและเขตพื้นที่สูง (Garnier, F., 1996 : 84) ส่วนด้านการค้า พบว่าลาวเป็นอาณาจักรการค้าที่มีสินค้าหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นสินค้าประเภทกระดูกสัตว์ หนังสัตว์ (ฮ็องรี มูโตร์, 2558 : 388) ของป่า ยาสูบ อาหาร สัตว์พาหนะ (Harmand, F. J., 1997 : 218) งานหัตถกรรมต่าง ๆ (Garnier, F., 1996 : 65) แร่ธาตุ (Malglaive, D. J. & Rivière, A. J., 2000 : 224) สินค้าเบ็ดเตล็ดหลายชนิด (ดักบลิวิ เจ อาร์ เซอร์, 2535 : 275) และทาส (Carné, D. L., 2000 : 84) สินค้าเหล่านี้พบว่าถูกส่งเข้าสู่ตลาดบริเวณภาคเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ของลาวโดยมีศูนย์กลางการค้าสำคัญ คือ เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ เมืองหนองคายและเมืองจำปาสัก รวมไปถึงตลาดการค้าในเมืองต่าง ๆ เส้นทางทางการค้าของลาวมีหลายเส้นทาง เส้นทางของเมืองหลวงพระบาง ส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ด้านเหนือ ด้านตะวันตกและด้านตะวันออกบางส่วน ได้แก่ เส้นทางเมืองหลวงพระบาง-ยูนนาน (Neis, P., 1997 : 77) เส้นทางเมืองหลวงพระบาง-เมืองเชียงใหม่ เส้นทางเมืองหลวงพระบาง-เมืองฮอย-เวียดนามตอนบน (Neis, P., 1997 : 111-115) เส้นทางเมืองหลวงพระบาง-กรุงเทพฯ เส้นทางเมืองหลวงพระบาง-เมืองเชียงขวาง-เมืองหนองคาย และเส้นทางเมืองหลวงพระบาง-เมืองปากลาย-เมืองเชียงคาน-เมืองหนองคาย

เส้นทางทางการค้าจากบริเวณภาคกลางของลาว ได้แก่ เส้นทางบริเวณภาคกลางของลาว-ด่านกู่เห็บ-เวียดนาม ซึ่งเป็นเส้นทางทางการค้าระหว่างลาวกับตลาดภาคกลางและชายฝั่งของเวียดนาม (Pavie, A., 1999 : 447-448) และเส้นทางเมืองหนองคาย-กรุงเทพฯ ส่วนบริเวณภาคใต้ของลาวพบว่ามีจำปาสักเป็นศูนย์กลางการค้าใหญ่และมีตลาดการค้าย่อย ๆ หลายแห่งตามเมืองต่าง ๆ ได้แก่ เมืองจำปาสัก เมืองอัตตะปือ เมืองสาละวัน เมืองเชียงแตง เมืองแสนปางและเมืองโขง พบเส้นทางทางการค้า ได้แก่ เส้นทางเมืองจำปาสัก-เมืองพนมเปญ-ไซ่งอน (Garnier, F., 1996 : 66) เส้นทางเมืองจำปาสัก-เมืองอัตตะปือ-เมืองเชียงแตง-เมืองแสนปาง และเส้นทางเมืองจำปาสัก-เมืองอุบลราชธานี (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 52)

ลักษณะการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจลาวมีทั้งที่ใช้การแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับสินค้าและใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเป็นเงินรูปแบบต่าง ๆ หลายชนิด ทั้งที่ผลิตในท้องถิ่นลาวและเงินที่ถูกนำเข้ามาโดยพ่อค้าต่างถิ่น ได้แก่ เงินลาด เงินแท่ง เงินแถบหรือเงินรูป

เงินเม็กซิกัน เปลือกหอย เปี้ย ลูกปัด เงินอัลทองแดงพวง เงินบาทสยาม เหรียญทองแดงสยาม รวมไปถึงสกุลเงินที่ใช้ในอินโดจีนของฝรั่งเศส (Garnier, F., 1996: 308) ส่วนการส่งส่วยและบรรณาการเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่งในระบบเศรษฐกิจลาวระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองทั้งระดับเมืองและระดับอาณาจักร ประเภทของส่วยและบรรณาการพบว่าเป็นทรัพยากรท้องถิ่นและทรัพยากรมีค่าทั้งของป่า สิ้นค้าหายากและแร่ธาตุ (เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 195)

(3) ผลการศึกษาด้านสังคมลาว พบว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 17 สังคมลาวมีโครงสร้างทางสังคม 2 ชั้น คือ ชั้นปกครองและชั้นถูกปกครอง หากพิจารณาลักษณะทางสังคมของลาวตามพื้นฐานทางเศรษฐกิจและความเชื่อพบว่าลาวเป็นสังคมเกษตรกรรม สังคมนานาชาติและสังคมพระพุทธศาสนา สำหรับการควบคุมคนในสังคมลาวอาศัยกลไกที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในสังคมก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะผีแถนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของคนแทบจะทุกเผ่าพันธุ์ในสังคมลาวเป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้คนในสังคมที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมและชนชั้นอยู่ร่วมกันภายใต้ผู้ปกครองคนเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีผีบรรพบุรุษอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกำกับพฤติกรรมของผู้คนในครอบครัวไปจนถึงระดับสังคมให้อยู่ในจารีตประเพณี สำหรับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบการกำกับพฤติกรรมของผู้คนในสังคมโดยอาศัยแนวคิดทางศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติและเชื่อถือ ได้แก่ การทำความดี ละเว้นความชั่ว การเวียนว่ายตายเกิด ผลของกรรมและโลกหลังความตาย (Marini, R., nd : 15-64)

สังคมลาวในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พบว่าสังคมลาวเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการบันทึกเรื่องราวของผู้คนโดยเรียกคนในสังคมลาวเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ คือ “ลาว” และ “ชา” โดยเฉพาะ “ชา” เป็นชื่อเรียกรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ลาวเอาไว้จำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถแยกได้ว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ลาวเกิดขึ้นจากคนกลุ่มชาติพันธุ์ใด หรือในสังคมลาวก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้นมีคนกลุ่มชาติพันธุ์ใดบ้างที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมลาว จนกระทั่งปรากฏอย่างชัดเจนจากเอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ทำให้สามารถระบุชื่อกลุ่มชาติพันธุ์และบอกลักษณะบางประการของบางกลุ่มชาติพันธุ์ได้ กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมลาวที่พบในเอกสารของชาวตะวันตก ได้แก่ ลาว สยาม จีน พม่า เชียงใหม่ กัมพูชา เวียดนาม ฝรั่งเศส ลื้อ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ ภูไท ภูเอน ฉาน ตองสู กัมหมู แจะ ฮวด ละเมิด จอล สิง หอก กระเวน กาด โก บิด ภู่น้อย ถิ่น เรอแต จราย (Cupet, P., 1998: 8) เบรา โบโลเวน โลแวน ปรวน ตะไถ่ ภูย โสก แงะ เยียะเหิน กาง อังเกียต สู้ ที่ สรุ๊ก กเวต ต่าปวน สเตรียง กริง สาก กะตุ กะตาง และเกรียง

ความเชื่อและพิธีกรรมของผู้คนในสังคมลาว มีความเชื่อเรื่องผี เมื่อรับพระพุทธศาสนา เข้ามาจึงพบว่ามีแก่นับถือผีควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนาและอิทธิพลของความเชื่ออื่น ๆ ที่เข้ามาผสมผสานด้วย (Henri, 1894 : 314) เช่น อิทธิพลพราหมณ์-ฮินดู ในเอกสารของชาวตะวันตกพบระบบความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ ฆีบรรพบุรุษ การบูชาวิญญาณ สรรพสัตว์ คนทรงเจ้า ผีปอบ พ่อมด ความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำและการเดินเรือ ความเชื่อเกี่ยวกับโรค พิธีกรรมความตาย การเซ่นไหว้เทวดาอารักษ์รักษาสถานที่ ความเชื่อเกี่ยวกับจันทรุปราคา และสุริยุปราคา ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ การบรรจุสิ่งของเป็นพุทธรูป การสร้างศาสนสถานบนภูเขา รอยพระพุทธบาท ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และการผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพระพุทธศาสนา สำหรับจารีตประเพณีในสังคมลาวที่ปรากฏในเอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พบว่าจารีตประเพณีที่ปรากฏในสังคมลาว เป็นแบบแผนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต พื้นฐานความเชื่อทางศาสนาและฮีตสิบสองของผู้คนในสังคม ได้แก่ ประเพณีขึ้นปีใหม่มะลาว ประเพณีค้ำคูณเฮือน ประเพณีทำบุญ ประเพณีวันออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทอดปราสาทผึ้ง ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีการแต่งงาน การคลอดบุตร การไว้ทรงผม การสักร่างกาย นอกจากนั้นยังพบวัฒนธรรมอื่น ๆ อีก เช่น วัฒนธรรมความบันเทิง ได้แก่ การปะทะคารมภาษา มวยปล้ำ (Carné, D. L., 2000 : 68) เพลงเรือ เครื่องดนตรี ภาษาและตัวอักษร (วิลเลียม คลิฟตัน ดีอดด์, 2562 : 215) นอกจากนั้นยังพบมรดกทางวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมผ่านระบบความเชื่อในสังคมลาว คือ งานสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ในเอกสารของชาวตะวันตกพบว่างานศิลปะส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนา (Carné, D. L., 2000 : 77) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และอิทธิพลแบบตะวันตก บริเวณภาคเหนือของลาวพบงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมในวัดสุวันนะพุมาราม (Lefèvre-Pontalis, P., 2000 : 111) วัดธาตุหลวง วัดวิชุนราช พระธาตุจอมสี พระราชวัง สถานกงสุลฝรั่งเศส และร่องรอยสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่ไม่สามารถระบุชื่อสถานที่ได้ บริเวณภาคกลางของลาวพบงานศิลปะในวัดพระแก้ว พระธาตุหลวง วัดสีสะเกด พระราชวัง และบริเวณภาคใต้ของลาวพบงานศิลปะในวัดวัดบ้านธาตุและวัดพู (Garnier, F., 1996 : 84)

อภิปรายผล

การเมืองการปกครองลาวในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ลาวมีโครงสร้างทางการเมืองการปกครองมีแบบแผนชัดเจน รักษาเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองภายในอาณาจักรไปพร้อม ๆ กับการเจริญความสัมพันธ์ไมตรีกับเพื่อนบ้านเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ ภายหลังจากพระสุริยวงศาธรรมิกราชทรงแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในราชสำนักได้สำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของปิยฉัตร สิ้นธุสะอาด เรื่องสังคมล้าน

ข้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ปิยฉัตร สันธูสะอาด, 2540) กระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลาวอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ตามโครงสร้างทางการเมือง การปกครองที่เป็นระบบสืบเนื่องมาจากรูปแบบการเมืองการปกครองในคริสต์ศตวรรษที่ 17 การขยายตัวของเขตแดนในอำนาจลาวทำให้การควบคุมเมืองต่าง ๆ มีความรัดกุมและเข้มงวดมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของธวัชชัย ไพไธล เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325-2446) ว่าความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองระหว่างสยามกับลาวในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 พระมหากษัตริย์สยามใช้พระราชอำนาจด้วยการเป็นผู้แต่งตั้งขุนชั้นปกครองระดับสูงของลาวและให้อำนาจค่อนข้างอิสระในการบริหารราชการแผ่นดินแก่ฝ่ายปกครองลาว ส่วนเมืองต่างๆ ในลาวที่มีอยู่จำนวนมาก มีการควบคุมเมืองด้วยการให้เมืองใหญ่ควบคุมเมืองเล็กและให้เมืองใหญ่บางเมืองขึ้นตรงต่อสยามเพื่อลดอำนาจของเมืองใหญ่ให้น้อยลง (ธวัชชัย ไพไธล, 2534) ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลาวมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและความมั่นคงทางการเมืองการปกครองหลายเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการรุกรานของโจรสลัดซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2509) เรื่องการปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431 ว่า โจรสลัดรุกรานลงมาตั้งแต่ตั้งเกี่ยวจนถึงหลวงพระบางและเวียงจันทน์สร้างความเสียหายทั้งในเชิงการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม นอกจากนั้นการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสในเขตแดนลาวที่เป็นปัญหาทับซ้อนระหว่างอำนาจของเวียดนาม ลาวและสยาม ยังส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขตแดนระหว่างสยามกับฝรั่งเศสซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสุวิทย์ อธิศาสดา เรื่องจักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง (สุวิทย์ อธิศาสดา, 2552) และงานของฐนพงศ์ ลือขจรชัย เรื่องการรับมือของสยามต่อฝรั่งเศสเหนือพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง ก่อนวิกฤติปากน้ำ ค.ศ. 1893 (ฐนพงศ์ ลือขจรชัย, 2566)

ด้านเศรษฐกิจ สภาพภูมิประเทศแต่ละลักษณะมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของลาว ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 พื้นที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมและการประมง บริเวณพื้นที่ราบสูง เขตภูเขาและป่าทึบ เป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการค้า ส่งผลให้เศรษฐกิจลาวขยายตัวอย่างมากจนกล่าวได้ว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นยุครุ่งเรืองทางเศรษฐกิจยุคหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ของ โยชิยุกิ มาซุฮาร่า ว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นยุคทองทางเศรษฐกิจของลาวจากการเติบโตทางการค้า การแสวงหาสินค้าจากต้นทางส่งผลให้ลาวกลายเป็นตลาดตอนในภาคพื้นทวีปที่มีความสำคัญขึ้นมามาก (โยชิยุกิ มาซุฮาร่า, 2545) โดยมีคู่ค้าสำคัญของลาวคือสยามและกัมพูชา แต่ก็พบอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากเส้นทางคมนาคมและนโยบายการค้าบางประการซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรล้านช้างของวราพร ภู่งศ์พันธุ์ ว่าตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับลาวคือการดำเนินการที่ไม่เหมาะสม

เหมาะสมที่ปฏิบัติต่อพ่อค้าลาว ส่งผลให้พ่อค้าลาวไม่สามารถดำเนินการค้าขายในสยามได้โดยอิสระ (วรารพ ภู่งศ์พันธุ์, 2562) ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของลาวเพื่อดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการเกษตรกรรม การประมงและเก็บของป่าล่าสัตว์ ส่วนการค้าขายของลาวมีเครือข่ายที่กว้างขวางโดยมีศูนย์กลางการค้าที่สามารถเชื่อมต่อกับแหล่งการค้าทั้งภายในและภายนอกอาณาจักรโดยอาศัยเส้นทางบกและเส้นทางน้ำ เมืองหลวงพระบางมีศักยภาพในการรวบรวมสินค้าจากดินแดนตอนในออกสู่ตลาดภายใต้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างคนบนพื้นที่สูงกับคนพื้นราบและสามารถเชื่อมโยงกับเครือข่ายการค้าได้หลายทิศทาง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของศิริวิริน เลิศกุญชิต เรื่องรูปแบบการค้าของเมืองหลวงพระบางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่าเมืองหลวงพระบางมีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งผลิตสินค้าประเภทของป่าซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอก ความสามารถในการระบายสินค้าจากป่าสู่พื้นราบและการกระจายสินค้าไปสู่ตลาดทั้งภายในและภายนอกได้อย่างกว้างขวางและสม่ำเสมอของเมืองหลวงพระบางส่งผลให้เมืองหลวงพระบางมีศักยภาพอย่างมากทางการค้า (ศิริวิริน เลิศกุญชิต, 2556) และสอดคล้องกับข้อเสนอของวรารณ เรืองศรี ที่กล่าวถึงการค้าระหว่างลาวกับล้านนาในงานศึกษาเรื่องกาดก่อเมือง: ชาติพันธุ์และการวางการค้าล้านนาว่า ในช่วงอาณานิคมเมืองหลวงพระบางมีบทบาทอย่างมากทางการค้า สามารถสร้างเครือข่ายการค้าได้อย่างกว้างขวางโดยอาศัยการขนส่งตามแม่น้ำโขง (วรารณ เรืองศรี, 2564) เช่นเดียวกับการศึกษาของชวีศา ศิริ เรื่องการค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ว่าเมืองหลวงพระบางกับเมืองเชียงใหม่มีความสัมพันธ์กันทางการค้า โดยมีเส้นทางการค้าและเครือข่ายการค้าเชื่อมต่อระหว่างที่ราบเขตแม่น้ำกกอิงกับแม่น้ำโขง ซึ่งสัมพันธ์กับเส้นทางการติดต่อของกลุ่มเมืองที่อยู่ตอนบนของล้านนาและลาวและยังสามารถควบคุมเส้นทางการคมนาคมที่สามารถเชื่อมต่อไปยังเวียดนามและจีนได้อีกด้วย (ชวีศา ศิริ, 2550) ในบริเวณพื้นที่ภาคกลางของลาว นอกจากเส้นทางการค้าบนเขตพื้นที่ราบสูงแล้ว เส้นทางการค้าระหว่างลาวกับชายฝั่งของเวียดนามก็มีความสำคัญซึ่งเป็นเส้นทางที่ผ่านเข้าไปทางด่านกู่เห็บ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของดาร์รตัน เมตตาริกานนท์ เรื่องความสัมพันธ์ทางการเมืองลาว-เวียดนาม ค.ศ. 1353-1975 ว่าเส้นทางกู่เห็บไม่ได้มีความสำคัญในทางการเมืองการปกครองเท่านั้นแต่ยังเป็นเส้นทางการค้าระหว่างลาวกับเวียดนามด้วย (ดาร์รตัน เมตตาริกานนท์, 2562) สำหรับบริเวณภาคใต้ของลาวมีเครือข่ายการค้าหลายแห่งอยู่ตามเมืองต่าง ๆ และการค้าของลาวยังเชื่อมต่อลงไปถึงตลาดในกัมพูชาและเวียดนามใต้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสุธิดา ต้นเลิศ เรื่อง ข้า : ทาสในมณฑลลาวตะวันออกและมณฑลลาวตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง ค.ศ. 1779-1904 ที่แสดงให้เห็นว่าเส้นทางการค้าและเครือข่ายการค้าของลาวภาคใต้สัมพันธ์กับตลาดการค้าในกัมพูชา เวียดนามและสยาม (สุธิดา ต้นเลิศ, 2555) นอกจากนั้นเครือข่ายการค้าภาคใต้ของลาวยังเชื่อมต่อกับบ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสุธิดา ต้นเลิศอีกชิ้นหนึ่งเรื่อง ประวัติศาสตร์นครจำปาศักดิ์และ

เมืองอุบลราชธานีในสายตาของเอเจียน แอมอนิเย ด้วย (สุธิดา ตันเลิศ, 2554) การค้าในระบบเศรษฐกิจทั่วไป มักพบการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับสินค้าและสินค้ากับสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในรูปแบบเงินตราและวัตถุอื่น ๆ การส่งส่วยและบรรณาการก็เป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในระบบเศรษฐกิจลาวซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของวีระพงศ์ ยศบุญเรือง เรื่องการจัดเก็บภาษีในหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก พ.ศ. 2367-2433 ที่พบว่าทรัพยากรท้องถิ่นจำนวนมากของลาวถูกกำหนดให้จัดเก็บส่งให้แก่สยาม ซึ่งมีการจำแนกประเภทของส่วยออกเป็นทรัพยากรจากธรรมชาติ ทรัพยากรที่ถูกแปรรูปจากผลผลิตธรรมชาติ และทรัพยากรประเภทโลหะและแร่ธาตุ (วีระพงศ์ ยศบุญเรือง, 2546)

สังคมลาวจากเอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นสังคมที่มีโครงสร้างชัดเจนโดยผ่านการบูรณาการอย่างต่อเนื่องยาวนานไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการทางการเมืองการปกครองที่หลอมรวมผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ให้อยู่ภายใต้หน่วยทางการเมืองการปกครองเดียวกัน จนกลายเป็นสังคมพหุชาติพันธุ์และวัฒนธรรม แม้ว่าเอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 จะไม่สามารถระบุชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจนจนกลายเป็นช่องว่างของความรู้ว่าท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในสังคมลาวนั้น สังคมลาวประกอบด้วยผู้คนกลุ่มใดบ้าง แต่เอกสารของชาวตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้คลี่คลายความคลุมเครือในประเด็นนี้ได้อย่างมากว่ากลุ่มชาติพันธุ์ในลาวประกอบด้วยกลุ่มคนที่ใช้ทั้งภาษาตระกูลไท-ลาว ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก ภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน หรือมั่ว-เย้า และภาษาตระกูลมลายู-โพลินีเซียน อีกทั้งยังสามารถระบุชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ย่อย ๆ ลงไปได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผู้คนในสังคมยังมีวิถีชีวิตที่มีความเหมือนและแตกต่างกันออกไปตามวิถีการดำรงชีวิตที่ต้องปรับตัวตามสภาพแวดล้อมรวมถึงพื้นฐานความเชื่อไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผี พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของนัชชา อุ่เงิน เรื่องอีสานและลาวในทัศนะของนักสำรวจชาวฝรั่งเศสจากรายงานการสำรวจในพุทธศตวรรษที่ 25 (พ.ศ. 2401-2446) (นัชชา อุ่เงิน, 2558) รวมถึงศาสนาคริสต์ที่เข้ามาสู่สังคมลาวตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ความเชื่อเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม เป็นกรอบในการสร้างแบบแผนจารีตประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมลาวด้วย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่าลาวมีโครงสร้างทางการเมืองการปกครองที่ชัดเจนมาตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 17-19 การสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองดำเนินไปพร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับเพื่อนบ้าน แม้ว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลาวจะอยู่ภายใต้การปกครองของสยามแล้วแต่การปกครองภายในลาวไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก การบริหารราชการแผ่นดินภายในยังคงรูปแบบธรรมเนียมการปกครองเดิมตามแบบจารีตล้านช้างเพียงแต่ฝ่ายปกครองระดับอำนาจอิสระต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสยาม ในขณะเดียวกันลาวต้องเผชิญ

กับการรุกรานของโจรสลัดและการขยายอำนาจของฝรั่งเศส ส่งผลให้เกิดความไม่สงบตามพื้นที่บริเวณพรมแดนระหว่างลาวกับเวียดนามและลาวกับกัมพูชาหลายครั้งก่อนจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสในศตวรรษต่อมา ในทางเศรษฐกิจ ลาวเข้ายุคทองทางการค้ามาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 แม้การค้าของป่าตามเมืองท่าจะซบเซาลงไปก่อนเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่ลาวยังคงมีความสำคัญในฐานะแหล่งสินค้าของป่า ทำให้การค้ายังดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กับการทำเกษตรกรรม ประมงและการเก็บของป่าล่าสัตว์ สำหรับด้านสังคม ลาวมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศิลปะวัฒนธรรมและความเชื่อต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ จารีตประเพณี และงานศิลปะ ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องผี พระพุทธรูปและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ นำไปใช้พัฒนาความรู้ประวัติศาสตร์ลาวและใช้เป็นส่วน

หนึ่งของเนื้อหาในกระบวนการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1 ควรศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลาวจากเอกสารจีน เวียดนามและกัมพูชาเพิ่มเติมจากเอกสารของชาวตะวันตก 2 ควรศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมลาวหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร.(2513). เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา.แปลโดย นันทา สุตกุล.

กรุงเทพมหานคร : ครุคอมมูนิเคชั่น.

คัดค้านางค์ สงฆ์สังวรและคณะ. (2558). สังคมลาวในบันทึกของอองรีมูโอต์ปลายคริสต์ศตวรรษที่19. บทความวิชาการงานประชุมเชิงวิชาการระดับนานาชาติ IC-HUSO 2016), คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ธวัชชัย ไพไหล. (2534).ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ นนทบุรี : ศรีปัญญา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์.(2509). การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431. ใน ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระวิภาคภูวดล. (2533). บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยาม. แปลโดย ร.อ. หลุยส์ สุมาลี วีระวงศ์.

โยชิยุกิ มาซุฮารา. (2545). ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในคริสต์ศตวรรษที่ 14-17. สาขาวิชาประวัติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. และสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่ : โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรพร ภู่งศ์พันธุ์. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรล้านช้าง.

วารสารอักษร

วรารณ เรื่องศรี. (2564). กาดก่อเมือง : ชาติพันธุ์และคาราวานการค้าล้านนา.

กรุงเทพมหานคร : มติชน.

วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยาและคณะ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา.

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิลเลียม คลิปตัน ด็อดด์. (2562). คนชาติไทย. แปลโดย หลวงนิพนธ์นิติสรณ์ (ฮวดหลี หุตะโกวิท).

วีระพงษ์ ยศบุญเรือง. (2546). การเก็บภาษีในหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก พ.ศ. 2367-2443.

ใน ศตวรรษที่ 25 (พ.ศ. 2401-2446). ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 41 (1), 150-167.

สุวิทย์ ธีรสาส์น. (2552). จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

อ็องรี มูโอด. (2558). บันทึกการเดินทางของอ็องรี มูโอด ในสยาม กัมพูชา ลาว และอินโดจีน ตอนกลางส่วนอื่น ๆ. แปลโดย กรรณา จรรย์แสง. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

เอเจียน แอมอนิเย. (2539). บันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438. แปลโดย ทองสมุทร ไตรเร

เอนเยลเบิร์ด แกมพ์เฟอร์. (2545). ไทยในจดหมายเหตุแกมพ์เฟอร์. (พิมพ์ครั้งที่ 4).

กรุงเทพมหานคร: อาทิตย

Carné, D. L. (2000). Travels on the Mekong Cambodia, Laos and Yunnan.

Translated by Central Vietnam and Laos. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus. Commission Report 1866-1868 – Volume 1. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus.

Cupet, P. (1998). Among the tribes of Southern Vietnam and Laos. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus. Exploration Commission Report 1866-1868 – Volume 4. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus.

Garnier, F. (1996). Travels in Cambodia and Part of Laos : The Mekong Exploration Hall, Ltd.

Harmand, F. J. (1997). Laos and the Hilltribes of Indochina. Translated by Walter E. J. Tips.

Henri. (1894). Around Tokin and Siam. Translated by C. B. Pitman. London : Chapman and Invasion and Puan Resistance. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus.

- Laos and on the Borders of Yunnan and Burma. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus.
- Lefèvre-Pontalis, P. (2000). The Pavie Mission Indochina Papers Volume 5 Travels in Upper
- Malglaive, J. & Riviere, A. J. (2000). The Pavie Mission Indochina Papers Volume 4 Travels in Marini R. (nd). Laos in 1640. Translated by Rattanaong, H. Vientiane : Hanglad.
- Neis, P. (1997). Travels in Upper Laos and Siam with and Account of the Chinese Haw Pavie, A. (1999). The Pavie Mission Indochina Papers 1879-1895 Volume 3 Travel reports of Rattanaong H. Vientiane : Nakonloun.
- the Pavie Mission Vietnam, Laos, Yunnan, and Siam. Translated by Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus.
- Thorel, C. (2001). Agriculture and Ethnobotany of the Mekong Basin : The Mekong Walter E. J. Tips. Bangkok : White Lotus.